

Pénz

napjainkban a kultúra magasabb fokain álló népeknél értékmérőül, fizetési és csere-eszközül általánosan használt nemes fémöntvényeket neveznek pénznek, amely ötvényeknek súlya, finomsága és alakja a törvények által pontosan meg van állapítva. A forgalom fejlődése közben már nagyon régen érezték az emberek azt, hogy a reális gazdasági javak csereforgalmában nagy akadály és veszély rejtett abban, hogy csak azok a javak voltak elcserélhetők, amelyeknek tulajdonosainál kölcsönösen előfordultak a megfelelő szükségletek; p. ha valaki gabonáért juhot akart szerezni, akkor olyat kellett találnia, aki ugyanakkor juhokért gabonát akart vásárolni, ami természetesen nem mindig sikerült. Nagy baj volt továbbá az, hogy reális javak eltartása mindig sok veszéllyel és veszteségekkel járt, azok szállítása pedig nagy tömegűknél és a fejletlen közlekedési eszközöknél fogva sok nehézségbe ütközött. Mind e körülmények természetesen maguk után vonták azt, hogy a javak értékében roppant ingadozások voltak uralkodók. E fejletlen kultúra és szervezetlen állami élet korszakaiban azonban szó sem lehetett e tekintetben általános érvényű megegyezésekről, hanem pusztán a mindennapi gyakorlati élet hozta létre azt a szokást, hogy a gazdaságilag egymásra utalt területek olyan javak által fejezték ki a dolgok értékét, amelyek általános szükségleteknek voltak tárgyai. Így szerepeltek a forgalomban juhok, szarvasmarhák, lovak, bőrök, gabonaneműek, tea kávé, datolya, elefántcsont, kagylók, vas, rózsa, bronz, ón, házi eszközök stb., amelyek a pénznek egyik-másik szerepét - bár tökéletlenül - de mégis csak elvégezték. A mint a művelődés fokozódásával együtt a fényűzés is terjedt, egyre jobban általánossá vált a nemes fémek ipari alkalmazása is; amint pedig az arany és ezüst a forgalomba került: azonnal kitűntek azoknak sok jó tulajdonságai, amelyek nagyon ajánlották azokat a forgalom céljaira. Minden külön megegyezés v. törvényes intézkedés nélkül, egyszerűen a nemes fémek tulajdonságai által lassan-lassan általánossá vált az a szokás, hogy a javak árát nemes fémek által fejezték ki, továbbá, hogy nemes fémekkel vásárolták meg a reális árukat s végre, hogy nemes fémekkel fizették meg, illetőleg ezekben kifejezve állapították meg a tartozásokat s követeléseket. Ez az átalakulás azonban, amelynek befejeztével a nemes fémek már teljesen betöltötték a pénznek hármasszerepkörét, nem mindenütt egyszerre következett be. Általában azt tartják, hogy a régi nagy műveltségű sémi népeknek (egyiptomiak, asszírok, babiloniak stb.) nem voltak nemes fémpenzeik, ám az arany és ezüst fémeket ipari célokra alkalmazták s azokkal kereskedtek is. Mózes azonban már említi a sekel nevű pénzt, amelynek mintáját a templomban őrizték a zsidók (1 sekel = 4 drachma = 1,60 ft). Általános elterjedésre azonban csak a görögök által használt pénzek tettek szert, amelyek nagyon sok államban mintakul is használtattak. A görögöknél még Drako idejében barmokban voltak megállapítva a bírságok; a rómaiaknál még Kr. e. 324. is házi állatokat szabtak ki büntetések díja gyanánt; a germánoknál a IV. sz.-ig barmok voltak a pénzek; Szt. István törvényei örökben állapítják meg főbenjáró bűnök bírságait; az izlandiak még ma is barmokban becsülik meg a vagyon értékét, a Hudson-öbli társaság gyakran még ma is hódbőrökkel számítja fel előlegeit. Ezek és más hasonló adatok azt bizonyítják, hogy a nemes fémek előtt általában a barmokat használták a forgalomban csere-eszközül s csak a kultúra magasabb fokain kezdtek pénzült szerepelni a nemes fémek. Azok a kiváló előnyös tulajdonságok, amelyek a nemes fémeket minden más jószágnál inkább ajánlják a pénzült való használatra, a következők: 1. értéküket általánosan elismerik; 2. értékük mindig egyenlő, azaz nem lehet szó jobb vagy rosszabb minőségű szinaranyról vagy szinezüstről; 3. értékük meglehetősen állandó, illetőleg valamennyi forgalmi jószág között legkevésbé vannak kitéve érték hullámzásoknak; 4. értékük tömegükkel arányosan osztható,

azaz kétszer-háromszor nagyobb arany vagy ezüst tömeg kétszer-háromszor nagyobb értéket képvisel s megfordítva; 5. aránylag nagy értékük van, azaz kis tömegben is jelentékeny vásárlási erőt képviselnek; 6. nagy a forgalomképességük, mert könnyen, kevés költséggel és nagyobb érték hullámozás nélkül szállíthatók nagy távolságokra is; 7. anyagukban semmiféle körülmények között sem szenvednek változást, nem romlanak meg, nem égnék el, nem rozsdásodnak, stb.; 8. könnyen felismerhetők és így hamisításoknak nem igen vannak kitéve; 9. jól alakíthatók, azaz kevés költséggel lehet rajtuk mindenféle megjelöléseket alkalmazni; 10. könnyen és célszerűen ötvözhetők, t. i. egymással és nem nemes fémekkel tetszés szerinti arányban összeolvaszthatók, miáltal kevésbbé kopnak.

A nemes fémek között azonban e tulajdonságokra nézve is különbségek vannak; így p. az ezüst könnyebben hamisítható, a platina nehezen alakítható s értéke nagyobb hullámozásoknak van kitéve stb. Különösen fontos kérdés azonban a nemes fémek értékállandósága (l. Valuta). A nemes fémek, mióta pénzül használatnak, v. súly szerint mérve, vagy pedig meghatározott alakú és elismert értékű darabokra verve, mint érték (l. o. VI. köt. 366-371. old.) kerülnek forgalomba. Az érmék készítésénél s forgalomba hozatalánál követendő elvekkel az érme-politika foglalkozik (l. Érmeügy, VI. köt. 371-174. old.). Ezeken kívül a nagy forgalomban szerepelnek még a bélyegezett nemes fémrudak, amelyek a világkereskedelemben az érmékhez hasonlóan adás-vételnek tárgyai. Egy-egy ország valutatörvényei megállapítják a valuta-pénzeket (l. o.) és váltó-pénzeket (l. o.). Ezeken kívül némely ország saját külkereskedelmének szükségleteire kereskedelmi pénzeket bocsát ki, amelyeket külön megállapodások nélkül senki sem köteles elfogadni. Ilyenek a magyar nyolc és négy frtos aranyok, a körmőci aranyok, az ezüst Mária-Terézia-tallérok, az orosz 5 és 10 rubeles aranyok, a németalföldi aranyok, a spanyol piaszterek, az amerikai blanddollar stb. a forgalom újkori fejlődési s különösen a személy- és vagyonbiztonság fokozódása nagy szerepet juttatott a gazdasági életben a hitelnek; a hitel nagy fokú fejlődése vonta maga után azt, hogy az újkorban, de különösen napjainkban a pénz helyettesítője gyanánt különböző hiteljegyek s értékpapírok vannak forgalomban, amelyek a pénznek hármasszerepét szinten betöltik s így a pénzeknek tekintendők. (L. Papírpénz és Valuta).